

Binnen de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken bestond bij enkele fracties de behoefte de Minister van Buitenlandse Zaken en de Minister van Defensie enkele vragen en opmerkingen voor te leggen inzake de brief d.d. 18 december 2015 over het Rapport Luchtaanval Artsen zonder Grenzen ziekenhuis Kunduz (Kamerstuk 27 925, nr. 567).

De voorzitter van de commissie,
Eijssink

De griffier van de commissie,
Van Toor

Algemeen

De leden van de VVD-fractie hebben met belangstelling kennisgenomen van de brief van het kabinet over het Rapport Luchtaanval Artsen zonder Grenzen ziekenhuis Kunduz. Deze leden hebben hierover nog enkele vragen en opmerkingen.

Allereerst willen de leden van de VVD-fractie nogmaals benadrukken hoezeer zij deze gebeurtenis betreuren. Het feit dat onschuldige burgers – en dan ook nog eens weerloze patiënten en artsen in een ziekenhuis – zijn getroffen bij acties gericht tegen een oprukkende Taliban, is hartverscheurend. Deze leden leven mee met de gewonden en nabestaanden van de slachtoffers.

De leden van de PvdA-fractie hebben kennis genomen van de reactie op het Amerikaanse rapport met betrekking tot de oorzaken van de luchtaanval van 3 oktober 2015 op het Artsen Zonder Grenzen ziekenhuis in Kunduz en danken de Ministers voor hun snelle reactie.

De leden van de PvdA-fractie menen dat incidenten die burgerslachtoffers kennen altijd te betreuren zijn, in het bijzonder wanneer deze voorkomen hadden kunnen worden. De Amerikaanse luchtaanval die onbedoeld het AzG-ziekenhuis in Kunduz heeft getroffen, blijkt – zo stelt het Amerikaanse rapport – een aaneenschakeling van technische en menselijke fouten, welke hebben geleid tot de tragische dood van dokters, verpleegkundigen en patiënten. De leden van de PvdA-fractie hebben grote bewondering voor het werk dat humanitaire organisaties in oorlogsgebieden verrichten. Deze organisaties, die hun werk al in buitengewone ingewikkelde situaties doen, moeten zich naar omstandigheden maximaal beschermd weten; en weten dat alle betrokken partijen zich maximaal en onophoudelijk inzetten om onnodige slachtoffers nu en in de toekomst te voorkomen.

De leden van de SP-fractie zijn zeer geschokt door de Amerikaanse aanval op het ziekenhuis van Artsen zonder Grenzen in Kunduz, Afghanistan, in oktober vorig jaar. De aanval, waarbij meer dan veertig mensen omkwamen, is een «aanslag» op het internationaal recht. Van het allergrootste belang is dat geen enkele twijfel bestaat over de toedracht en dat schuldigen worden bestraft. Voornoemde leden hebben, onder meer naar aanleiding van de ontvangen brief van de Minister van Buitenlandse Zaken en de Minister van Defensie, een aantal vragen en opmerkingen.

De leden van de PVV-fractie hebben kennisgenomen van de brief van de Minister van Buitenlandse Zaken en de Minister van Defensie over het Rapport over de luchtaanval op het ziekenhuis van Artsen zonder Grenzen in Kunduz en van het «Statement on the Kunduz MSF Hospital investigation» van de commandant van de Resolute Support and U.S.-Forces Afghanistan.

De leden van de D66-fractie hebben met belangstelling kennis genomen van de kabinetsreactie op het Amerikaanse rapport inzake de luchtaanval op het Artsen zonder Grenzen (AzG) ziekenhuis in Kunduz op 3 oktober jl. Graag willen deze leden de Ministers nog enkele vragen voorleggen over de luchtaanval en het onderzoek dat is uitgevoerd.

Amerikaans onderzoek

Het is en blijft erg betreurenswaardig dat het incident voorkomen had kunnen worden door scherper menselijk handelen en het (strakker) toepassen van procedures die juist in het leven zijn geroepen om

dergelijke gebeurtenissen te voorkomen. Uit de resultaten van het onderzoek en de consequenties die daaruit voortvloeien, blijkt wel dat de Amerikaanse krijgsmacht serieus werk heeft gemaakt van het onderzoek en belangrijke lessen heeft getrokken. Er zijn ook maatregelen getroffen, enerzijds tegen betrokkenen die tekort zijn geschoten in hun handelen, anderzijds gericht op het verbeteren van procedures. De leden van de VVD-fractie hechten daar veel waarde aan.

De leden van de PvdA-fractie constateren dat uit het Amerikaanse rapport blijkt dat grondig onderzoek is gedaan. Ook constateren voornoemde leden dat het oordeel uit het onderzoek over het eigen militaire optreden bij deze luchtaanval op een ziekenhuis is dat de VS hebben gefaald ten aanzien van de eigen hoge standaard om burgerslachtoffers te voorkomen. De aanval was toe te schrijven aan menselijke fouten, gecombineerd met procedurele fouten en technische mankementen. De Nederlandse krijgsmacht opereert altijd in internationaal verband en is daarom mede afhankelijk van informatie van andere landen. Het is daarom niet ondenkbaar dat Nederland, als gevolg van verkeerde informatie, bij een dergelijk incident betrokken zou kunnen zijn. Kunnen de Ministers toelichten met welke specifieke procedures en «safeguards» wordt voorkomen dat een dergelijk incident zich in internationale missies met Nederlandse toestellen voordoet? De leden van de PvdA-fractie gaan er vanuit dat de Nederlandse krijgsmacht tot het uiterste gaat om burgerslachtoffers te voorkomen, echter, is Nederland – mocht zich een situatie voordoen waarbij burgerslachtoffers vallen – eveneens bereid tot het betalen van schadevergoeding?

In de brief schrijven de Ministers dat het kabinet vooralsnog geen aanleiding ziet om te twifelen aan de kwaliteit, grondigheid en uitkomst van de diverse rapporten van de Verenigde Staten over dodelijke luchtaanval. De leden van de SP-fractie constateren dat dit vertrouwen van het kabinet in schril contrast staat met de reactie van Artsen zonder Grenzen (AzG) op het Amerikaanse onderzoek. AzG stelt dat het schokkend is dat een aanval uitgevoerd kan worden als Amerikaanse troepen geen zicht op een doelwit hebben, niet beschikken over een lijst van niet aan te vallen voorzieningen en gebruik maken van haperende communicatiesystemen.

Verder stelt AzG dat het erop lijkt dat tientallen mensen zijn omgekomen en honderdduizenden mensen in Kunduz nu zonder levensreddende zorg zitten, omdat het ziekenhuis het gebouw was dat het dichtstbij een open veld stond en ongeveer leek op het beoogde doelwit. Volgens AzG illustreert de luchtaanval enorme nalatigheid van de kant van het Amerikaanse leger en schending van de regels van oorlog. Daar wordt nog aan toegevoegd dat de vernietiging van een beschermde voorziening zonder het doelwit te verifiëren – in dit geval een functionerend ziekenhuis vol medisch personeel en patiënten – niet enkel weggewuifd kan worden als een menselijke fout of een overtreding van het Amerikaanse leger van hun «rules of engagement». De leden van de SP-fractie zijn van mening dat AzG terecht zeer stevige kritiek uit op het Amerikaanse optreden en vraagt de Minister te reageren op elk afzonderlijk punt van kritiek.

De leden van de SP-fractie vragen de Ministers aan te geven of het 3.000 pagina's tellende Amerikaanse onderzoek reeds openbaar is gemaakt en of het onderzoek op transparante wijze is uitgevoerd. Wat is de stand van zaken met betrekking tot het Afghaanse onderzoek naar de fatale luchtaanval? Is dit openbaar en op transparante wijze is uitgevoerd? Wat zijn de bevindingen?

De leden van de SP-fractie vragen de Ministers verder aan te geven of het juist is dat het ziekenhuis van Artsen zonder Grenzen het enige gebouw in de omgeving was dat verlicht was tijdens de aanval. Kan ook worden aangegeven of het klopt dat er in het Amerikaanse rapport geen informatie is opgenomen over cockpit- of andere audio opnamen ten tijde van de aanval, terwijl dit doorgaans wel het geval is?

De leden van de SP-fractie vragen de Ministers te reflecteren op het gegeven dat de officiële verklaring van de aanval in de dagen kort na deze vreselijke gebeurtenis herhaaldelijk veranderde. Eerder werd bijvoorbeeld ten onrechte gesteld dat de luchtaanval een reactie was op opstandelingen die op Amerikaanse militairen vuurden. Hoe is dit mogelijk?

De leden van de SP-fractie vragen voorts of de Ministers kunnen bevestigen dat Afghaanse *special forces* eerder vorig jaar, in juli, bij hetzelfde ziekenhuis in Kunduz al eens een inval uitvoerden. Wat zegt dit over de relatie tussen de Afghaanse autoriteiten en het ziekenhuis van Artsen zonder Grenzen?

In de brief staat dat de aanval onder andere was toe te schrijven aan procedurele fouten. Welke procedurele fouten betreffen het, willen de leden van de PVV-fractie weten?

De leden van de D66-fractie zien enkele opmerkelijke verschillen tussen het verslag van AzG en het onderzoek dat uitgevoerd is door de VS. Zo duurde de luchtaanval volgens AzG ruim een uur, terwijl Amerika aangeeft dat het «slechts» 29 minuten duurde (Initial MSF internal review: Attack on Kunduz Trauma Centre, Afghanistan, pagina 7. http://www.msf.org/sites/msf.org/files/msf_kunduz_review_041115_for_public_release.pdf). Ook geeft het AzG verslag aan dat er ongeveer 15 minuten tussen de aanvallen zat, terwijl het Amerikaanse verslag het over geen enkele interval heeft. Verder geeft AzG aan dat er minstens 42 mensen zijn omgekomen bij de luchtaanval, terwijl het Amerikaanse onderzoek en het statement van eind november te kennen geven dat er 30 mensen zijn omgekomen. Kunnen de Ministers aangeven hoe zij deze tegenstellingen beoordelen? Kunnen de Ministers daarbij ook aangeven wat de juiste informatie is?

Treffen van maatregelen

Als een dergelijk tragische gebeurtenis zich heeft voorgedaan is het zaak daar op zijn minst lessen uit te trekken voor de toekomst, om er vervolgens alles aan te doen om ervoor te zorgen dat zoiets niet nogmaals gebeurt. De leden van de VVD-fractie hebben dan ook aangegeven het passend te vinden dat de Amerikaanse president Obama en de NAVO onafhankelijke onderzoeken hebben ingesteld, direct nadat bekend werd dat een Artsen Zonder Grenzen ziekenhuis was getroffen bij een luchtaanval. Het is eveneens passend dat Obama zijn excuses heeft aangeboden aan AzG-voorzitter Liu.

De leden van de VVD-fractie willen weten of de Ministers al concreter kunnen toelichten hoe de procedures door de Amerikaanse krijgsmacht zullen worden verbeterd, zodat de kans op herhaling nog kleiner wordt? Wat wordt hier precies mee bedoeld? Zullen dezelfde aanscherpingen worden doorgevoerd in NAVO-verband en door de Nederlandse krijgsmacht? Zo ja, op welke termijn? Zo nee, waarom niet?

De Ministers schrijven dat de betrokken personen zijn geschorst in afwachting van besluitvorming over administratieve en disciplinaire maatregelen. Is al bekend waar deze maatregelen uit (zullen) bestaan? Graag ontvangen de leden van de VVD-fractie hierop een toelichting.

De VS hebben aangekondigd een schadevergoeding te willen betalen aan slachtoffers die bij de aanslag gewond raakten en nabestaanden. Is het de Ministers bekend – zo willen de leden van de fractie van de PvdA weten – of de VS over het algemeen, wanneer sprake is van burgerslachtoffers, bereid is een schadevergoeding te betalen? Of zijn de omstandigheden van deze luchtaanval dusdanig dat het in dit geval een uitzondering betreft? In hoeverre is u bekend of het algemeen gebruik is dat, wanneer sprake is van burgerslachtoffers, deze en/of hun nabestaanden een schadevergoeding ontvangen? En zo ja, zijn hier dan nog bijzondere voorwaarden aan verbonden?

In november werd de schorsing aangekondigd van het Amerikaanse personeel dat het meest direct betrokken was bij het incident, hangende de besluitvorming over administratieve en disciplinaire maatregelen, zo staat in de brief. Kunnen de Ministers aangeven of reeds volgende stappen zijn gezet? Zijn de Ministers het met de leden van de SP-fractie eens dat het van groot belang is dat verantwoordelijken ook worden berecht? Kunnen de Ministers verder aangeven of zij de luchtaanval op het ziekenhuis een schending van het internationaal recht achten?

De leden van de PVV-fractie willen graag weten of bekend is welke maatregelen de Amerikaanse overheid zal nemen om in de toekomst een dergelijk incident te voorkomen? Zo ja, is het kabinet bereid deze informatie met de Kamer te delen? Welke lering zal het kabinet zelf trekken uit dit incident?

Onafhankelijk (vervolg)onderzoek

In de kabinetsreactie staat opgenomen dat UNAMA de VS-rapporten heeft verwelkomd en daarnaast heeft herhaald dat een onafhankelijk onderzoek dienstig zou zijn, zo constateren de leden van de fractie van de PvdA. Kunnen de Ministers aangeven wie (of wat) in staat zou zijn een dergelijk onafhankelijk onderzoek te doen? Wat is de reactie van de Ministers op het AzG-verzoek om een internationaal onafhankelijk onderzoek naar het incident door de International Humanitarian Fact-Finding Commission (IHFFC) in te stellen? Hoe beoordelen de Ministers de uitspraak op 25 november 2015 van Christopher Stokes, de Algemeen Directeur van AzG, dat het Amerikaanse rapport «meer vragen dan antwoorden achterlaat»? En in hoeverre sluit het Amerikaanse rapport aan bij het feitelijke NAVO onderzoek? Welke gevolgen hebben de NAVO-onderzoeken over het algemeen in geval van acties waarbij burgerslachtoffers zijn gevallen? Wanneer en wat verwachten de Ministers van het Afghaanse onderzoek?

De leden van de SP-fractie zijn het ook eens met een ander punt van AzG, namelijk dat het onmogelijk is om van bij het conflict betrokken partijen te verwachten dat zij een onafhankelijk en onpartijdig onderzoek kunnen uitvoeren naar iets waar ze zelf bij betrokken waren. Zijn de Ministers het met deze leden eens dat een onafhankelijk onderzoek alsnog wenselijk is? Zo nee, waarom niet? Kunnen de Ministers verder bevestigen dat onafhankelijke onderzoekers van de Internationale Humanitaire Fact-Finding Commissie al sinds oktober vorig jaar op toestemming van de VS wachten? Wat is hier de stand van zaken?

De leden van de D66-fractie constateren dat een rapport is opgesteld door de Verenigde Staten (VS), Afghanistan en de NAVO, waarbij er samen werd gewerkt om de feiten op tafel te krijgen. De uitingen van de Amerikaanse generaal John F. Campbell en van Jens Stoltenberg, Secretaris-Generaal van de NAVO, zijn beide op dit rapport gebaseerd. Allebei geven ze aan dat het rapport onderzoek onafhankelijk zou zijn. Voornoemde leden hebben echter vraagtekens bij de onafhankelijkheid van het onderzoek, gezien de belangen van de NAVO, de VS en Afghanistan. De leden zijn daarom van mening dat het onderzoek niet voldoende onafhankelijk is. Ze vragen de Ministers uit te leggen waarom zij akkoord zijn gegaan met het initiatief van Amerika, ondanks het herhaaldelijke verzoek van AzG om een volledig onafhankelijk onderzoek te laten verrichten? De leden vragen ook waarom de Ministers het Amerikaanse onderzoek voldoende achten, gezien zij zelf het belang van grondig en transparant onderzoek onderstrepen?

De leden van de D66-fractie vinden het bombarderen van een beschermd plek onder het internationaal humanitair recht zeer ernstig. Daarnaast was het de eerste keer in de geschiedenis dat een AzG-ziekenhuis met een zeer belangrijke functie tijdens het conflict is aangevallen. Het mag niet zo zijn dat een luchtaanval als zodanig niet goed onderzocht wordt, des te meer omdat het ziekenhuis volledig volgens afspraken fungeerde. De leden menen dat wanneer een sanctionering of bestraffing nodig blijkt, deze sanctie ook uitgevoerd moet worden. Om de sanctie te beoordelen, vinden de D66-leden dat een onafhankelijk onderzoek nodig is. De leden begrijpen dat AzG de luchtaanval wil laten onderzoeken door de International Humanitarian Fact Finding Commission (IHFFC) en steunen deze oproep. De leden vragen de Ministers toe te lichten waarom de IHFFC nog niet de opdracht heeft gekregen de luchtaanval nader te onderzoeken? Ook vragen de leden of de Ministers bereid zijn zich in te zetten om het IHFFC zo spoedig mogelijk een onderzoek te laten verrichten? Indien dit niet het geval is, kunnen de Ministers toelichten waarom zij dit niet nodig achten?

Schendingen internationaal humanitair recht

Ten slotte hebben de leden van de VVD-fractie nog een vraag over andere gevallen waarin ziekenhuizen van Artsen Zonder Grenzen zijn getroffen door bommen en raketten. De organisatie liet weten dat op 21 november één van haar ziekenhuizen in Syrië getroffen zou zijn bij een luchtaanval (<http://uk.businessinsider.com/doctors-without-borders-say-one-of-their-hospitals-in-syria-bombed-in-air-strike-2015-11?r=US&IR=T>) en meerdere malen bij luchtaanvallen en raketbeschietingen in Jemen (<http://www.aljazeera.com/news/2016/01/doctors-borders-hospital-hit-rocket-yemen-160110125006083.html>). Zijn in deze gevallen ook onafhankelijke onderzoeken ingesteld naar de omstandigheden ervan? Zo ja, kunnen de Ministers iets zeggen over de uitkomsten daarvan? Zo nee, waarom niet? Heeft Nederland – al dan niet in EU-verband – gevraagd om dergelijke onderzoeken? Zo nee, waarom niet?

Helaas constateren de leden van de PvdA-fractie dat in het afgelopen jaar wereldwijd meerdere keren civiele gebouwen zoals scholen en ziekenhuizen – waaronder volgens AzG alleen al in Jemen drie ziekenhuizen en een ambulance in de afgelopen drie maanden – doelwit waren bij militaire operaties. De leden van de PvdA-fractie vragen zich af of het correct is dat er de laatste tijd sprake is van een stijgende lijn inzake dit soort schendingen van het humanitair oorlogsrecht? Zo ja, hoe kan deze tendens volgens het kabinet doorbroken worden? De leden van de PvdA-fractie vragen het kabinet tevens welke recente initiatieven zij heeft ondernomen

om deze schendingen en andere vermeende oorlogsmisdaden in de burgeroorlog in Jemen aan de kaak te stellen?

De leden van de SP-fractie vragen de Ministers tenslotte te reageren op het verzoek van Artsen zonder Grenzen aan de Internationale Humanitaire Fact-Finding Commissie om ook in Jemen onderzoek te doen naar aanvallen op ziekenhuizen en klinieken in Jemen? Beploegen de Ministers hier steun voor?

De leden van de D66-fractie vinden een luchtaanval op een ziekenhuis onaanvaardbaar. Zij constateren echter dat de aanval op een beschermde locatie geen uitzondering meer is. Ook in Syrië en Jemen zijn inmiddels ziekenhuizen aangevallen. Voornoemde leden zijn geschokt over deze gebeurtenissen. Ook AzG heeft zorgen geuit. AzG wil dat de IHFFC onderzoek doet naar vier recente incidenten op ziekenhuizen in conflictgebieden, specifiek in Jemen (NOS, 25 januari 2015: «Strijdende partijen Jemen schenden internationaal recht» <http://nos.nl/2082783>). Kunnen de Ministers aangeven of zij dit verzoek aan het IHFFC steunen? Indien zij het niet steunen, waarom niet? Kunnen zij ook uiteenzetten welke stappen de Ministers tegen Saudi-Arabië gaan ondernemen, aangezien zij het internationaal humanitair recht meerdere malen hebben geschonden? De leden vragen de Ministers ook aan te geven wat zij gaan doen om aanvallen op beschermde locaties door nationale en non-gouvernementele actoren, zoals Saudi-Arabië en ISIS, te voorkomen?

De leden van de D66-fractie merken op dat AzG bezorgd is dat ook Westerse mogendheden de aanvallen vaak lijken te vergoelijken of ontkennen. Kunnen de Ministers duiden in welke gevallen dit is gebeurd? Kunnen de Ministers ook aangeven of het vergoelijken of ontkennen tevens geldt voor Nederland? Zijn de Ministers bereid stappen te zetten om te bewerkstelligen dat zulke schendingen van het internationaal humanitair recht goed onderzocht worden en, indien nodig, bestraft worden? Indien ja, welke stappen? Indien nee, waarom niet?

De leden van de D66-fractie menen dat aanvallen op ziekenhuizen onder geen beding mogen leiden tot een verlaging van de normen van het internationaal humanitair gewoonterecht. De leden vragen de Ministers of zij inzien dat de norm aan het verlagen is? Indien dit het geval is, hoe beoordelen de Ministers dit? Tevens vragen zij hoe de Ministers zich inzetten om de norm te bewaken, opdat deze niet verder verlaagt?

Overig

Tot slot willen de leden van de PVV-fractie graag weten wat de laatste stand van zaken is met betrekking tot de veiligheidssituatie in Kunduz en de aanwezigheid van de Taliban aldaar.